

Григор ЛУЖНИЦЬКИЙ
1903–1990

Іде у тінях піль, ланів
моя душа...
Іде самотна і сумна...
На роздоріжжю двох шляхів,
під тихим взором згаслих снів
схилилася вона
на горні рамена хреста...

Г. Лужницький

*Історія кожного народу – це ненаге канва,
на якій Бог гаптує свої премудрі плани...*

Г. Лужницький

Наталія ВІВЧАРИК,
доцент Прикарпатського
національного університету
ім. Василя Стефаника

ГРИГОР ЛУЖНИЦЬКИЙ: МИТЕЦЬ, ЯКИЙ НАЗАВЖДИ ЗАЛИШИВСЯ УКРАЇНЦЕМ...

УДК 82.091

У статті проаналізовано основні віхи життєвого і творчого шляху письменника-«логосівця» Григора Лужницького. Авторка окреслила внесок письменника в розвиток таких жанрів, як релігійна драма, пригодницька повість. На прикладі новели «Дитина» докладно проаналізовано художні особливості малої прози письменника.

Ключові слова: літературне угруповання «Логос», жанр, повість, драма, новела, Григор Лужницький.

Період ідеологічної заангажованості та соцреалізму, який свого часу панував у нашому літературознавстві, породив необ'єктивність аналізу багатьох художніх явищ й однобічне, здебільшого класове й надмірно засоціологізоване потрактування їх. Унаслідок цього було вилучено цілу низку імен і творів, які не вписувалися в канон. Тому з'явилися так звані заборонені або забуті творчі постаті, спотворені поняття й принципи, напівправдиві факти та події, загалом чимало «білих плям», які заради історичної справедливості, повноти й цілісності загальноукраїнського літературного процесу неодмінно мають бути вивчені, щоб зайняти відповідне місце в національно-духовній ієрархії художніх цінностей.

Наприкінці ХХ ст. на хвилі національного відродження до нас повернулися десятки невідомих, забутих або малознаних імен творців художньої літератури і мистецтва. Серед них – поет, прозаїк, драматург, літературний критик і культуролог Григор Лужницький¹. Інформація про життєвий і творчий шлях цього письменника стала доступною нам зав-

дяки співпраці з його племінником – президентом Світової ради НТШ, професором Леонідом Рудницьким, за що висловлюємо йому щирю вдячність.

Григор-Микола Лужницький² народився 27 серпня 1903 р. у Львові в інтелігентській родині: батько, о. Леонід Лужницький, був катехитом в Академічній гімназії, професором історії Вселенської церкви в Богословській академії у Львові та почесним крилошанином Галицької митрополії; мати, Климентина Лужницька, була донькою радника австрійського двору, віце-президента Найвищого суду у Відні Григорія Кузьми. У родині Лужницьких завжди панувала «пошана до Бога, Родичів-плем'я, Родини і Нації» [цит. за: 13, с. 169]. Хлопчик був третьою дитиною і мав старшого брата Олега-Михайла (1893–1979) і сестру Юлію-Марію (1895–1985). Мати, яка була обдарованою піаністкою і декламаторкою, не могла виступати публічно через статус імені, тому всі свої знання віддавала дітям. Вона прищепила їм любов до літератури, музики. Від неї діти вперше почули вірші Тараса Шевченка, Івана Франка, Юрія Федьковича.

Початкову освіту, що відповідала 4-м класам народної школи, діти здобували приватно. У 1914 р. Григор успішно склав іспити до Академічної гімназії, проте Львів зайняли російські війська, український

¹ Дослідники подають його ім'я по-різному: Григорій, Григор. Леонід Рудницький вказує, що під українськими та англійськими працями його дядько ставив підпис Григор Лужницький. Варто зауважити, що більшість художніх творів цього письменника побачили світ під псевдонімами *Меріям, Б. Поляннич, Семен Ордівський, Мар-н, Мар-син, Р. Жданнич, Л. Нирицький*.

² Батьки дали синові імена двох його дідів – Григора Кузьми і Миколи Лужницького.

навчальний заклад закрили. Вчителькою хлопчика стала черниця Софронія Ерделі чину святого Василя Великого (її проголошено блаженною), яка згодом виїхала до Аргентини, де здійснювала місіонерську й освітню діяльність. У червні 1915 р., коли російські війська були витіснені зі Львова, Григора зарахували до 2–3-го гімназійного класу інтенсивного навчання. Відмінні успіхи вказували на високий рівень підготовки. Проте хлопець часто хворів, тому значну частину шкільного матеріалу освоював самостійно. Майбутній письменник багато читав, опанував гру на фортепіано. Його син Олександр розповідає: «Як молодець-гімназист тато був дуже хворобливий... Це довговічне хворіння дало татові силу духа, шану до книжки, охоту до читання і самостійність у думанні...» [цит. за: 13, с. 169].

У 1918 р. юнак долучився до Листопадового чину. За дорученням Центрального військового комітету під керівництвом Івана Рудницького³ розповсюджував підпільну кореспонденцію. Як учень старших класів гімназії став одним із засновників Марійської дружини. На цей час припадають перші поетичні спроби майбутнього письменника. У 1920 р. у часописі для молоді «Наше життя» було надруковано вірш «Туга», написаний під впливом передчасної смерті його приятельки Дарії Дрималик. Г. Лужницький виступив під псевдонімом *Мар-син*. У цьому ж виданні публікували твори й інші члени Літературно-наукового гуртка ім. І. Франка у Львові.

У 1921 р. Григор Лужницький блискуче склав випускні іспити й записався до Українського таємного університету (УТУ). Юнак активно співпрацював зі студентським журналом «Поступ». Із цим часописом пов'язаний перший період діяльності літературного християнського угруповання «Логос», що утворилося у Львові наприкінці 1921 р. Його організатором дослідники називають Г. Лужницького [див.: 16, с. 321]. Ярослав Грицков'ян вважає, що членів літературного угруповання було шестеро: Григор Лужницький (Меріям⁴), Олександр Мох (Орест Петрійчук), Степан Семчук, Петро Сосенко (Молодший), Василь Мельник (Василь Лімниченко) та Роман Сказинський [2, с. 172]. Теофіл Коструба дещо розширює цей перелік і серед членів «Логосу» називає ім'я маловідомого письменника й історика, який трагічно загинув під час польсько-німецької війни 1939 р., Адама Монтро-

зора [4, 1948, ч. 2, с. 123]⁵. До «Логосу» також було запрошено Гавриїла Костельника, котрий найкраще себе виявляв у публікаціях, написаних на межі поезії та філософії. Однак він до угруповання не ввійшов. М. Ільницький зауважує, що до «Логосу» приєдналися історик Теофіл Коструба, публіцист Осип Назарук, Петро Ісаїв [5, с. 15]. Водночас було створено видавництво «Логос». Г. Лужницький перекладав твори зі світової літератури і друкував їх у серії «Бібліотека Меріяма».

Слід зауважити, що виникнення та діяльність «Логосу» мали тверде підґрунтя. На початку ХХ ст. у багатьох країнах з'явилися католицькі організації. У Відні – товариство «Logos». Журнал «Поступ», пишучи про львівське літературне католицьке об'єднання, припускав: «Може, воно на взір віденського піднялося би перевести в життя піддану думку, бо серед хмар і тьми, що з усюди валом налягають на нашу землю, конечно треба світла <...> котрого ніщо не перемаже» [9, 1925, № 1–2, с. 29].

Поняття *логос* тісно пов'язане з філософією та релігією. Члени львівського літературного угруповання ніколи не тлумачили католицизм як окремішне політично-конфесійне явище. Всі вони, йдучи за етимологією слова *католицький*, трактували його як уселенський, такий, що відповідає канонам і догмам монотеїстичної релігії [див.: 18, с. 123]. У темах, образах, мотивах їхньої творчості знайшли відображення проблеми людського буття, пов'язані з релігійним ученням: боротьба святості і гріха, шукання сенсу життя, взаємозв'язки *людина–Бог, терпіння–смерть–винагорода*. Ці питання «дуже часто перебувають у центрі уваги письменників, яких у європейському літературознавстві називають “католицькими”, а їхні твори – “католицькою літературою» [8, с. 72]. Серед них – Ф. Моріак, Ж. Бернанос, Дж. Папіні, Г. фон Ле Форт, Г.-К. Честертон, Г. Грін. Терміни «католицька література», «католицьке мистецтво» широко використовували і західноєвропейські дослідники в цих галузях, і вчені-філософи, теологи, історики, соціологи. На цю специфіку понять звертає увагу Степан Хороб [див.: 17, с. 123–124]. Г. Лужницький під псевдонімом *Л. Нигрицький* написав цілу низку статей, присвячених католицькій літературі: «Поль Клодель», «Поль Бурже», «Шоу і Честертон». Він стверджував, що у критичні для держави і мистецтва моменти саме католицькі письменники сприяли збереженню тягlosti традицій. Автор посилався на сербську літературу, для прикладу наводив імена таких письменників, як Юрій Вінгер, Мілош Андрицький, Юрій Деленк [6, с. 134].

³ Сестра Григора Лужницького Юлія була дружиною військового аташе ЗУНР Івана Рудницького.

⁴ Цей псевдонім письменник узяв тому, що народився 27 серпня напередодні одного з найбільших християнських свят – Успіння Матері Божої. Спочатку батьки на честь Богородиці думали назвати його Маріян, але відмовилися від цього імені через польське звучання.

⁵ Посилаючись на періодику, вказуємо у квадратних дужках рік і число.

Тарас Салига зазначає, що світогляд майбутнього письменника активно формувалася впродовж 1920-х рр.: він захоплювався західноєвропейською драмою і сам активно пробував свої сили в цьому жанрі [15, с. 71]. У 1922 р. разом із Олександром Загаровим переклав п'єсу Оскара Вайльда «Ідеальний муж», яка успішно йшла на сцені театру «Українська бесіда». Канцелярія О. Загорова містилася у приміщенні Музичного інституту ім. Лисенка у Львові. Саме тут Г. Лужницький познайомився з Володимиром Блавацьким, Іваном Рубчаком, Петром Сорокою, Йосипом Стадником. Водночас навчався в Українському таємному університеті у Кирила Студинського, Василя Щурата, Івана Белея.

Навесні 1922 р. письменник виїхав до Австрії у м. Грац, де продовжив навчання в університеті ім. Карла Франца. Згодом переїхав до Праги, де була одна з найкращих кафедр порівняльної славистики і де жила його сестра Юлія. У 1924 р. у Львові під псевдонімом *Меріям* надрукував власну поетичну збірку «Вечірні смутки». На думку деяких критиків, сентиментальність митця, втілена в поетичних творах, була надмірною і почасти не виправданою. Дослідники вказували на вплив на нього таких художників слова, як Петро Карманський, Микола Філянський, зокрема щодо «уміння поета психологічні стани подати в пластичній формі» [2, с. 175]. Він писав лірику винятково у ранній період творчості, проте вона стала предметом його наукових зацікавлень. У червні 1926 р. Г. Лужницький завершив навчання у Празькому університеті, захистив докторську дисертацію «Розвій української лірики XIX століття».

У 1927 р. повернувся до Львова і став редактором «Поступу», також працював співредактором «Нового часу», редагував серію книжок «Українська бібліотека», яку щомісяця видавав Іван Тиктор. Цього самого року Г. Лужницький став членом НТШ. У 1928 р. у серії «Бібліотека Логосу» побачила світ його збірка малої прози «Чорний сніг». Водночас митець заявив про себе як драматург. У Львові здійснено постановку його музичних п'єс «Жабуриння» (1932), «Подружжя в двох помешканнях» (1932); історичної драми «Ой Морозе, Морозенку»⁶ (1933); історично-релігійної драми «Посол до Бога» (1934).

⁶ Дразу написано на матеріалі усної народної творчості. Ідею твору письменник обговорював з відомим літературознавцем Павлом Зайцевим, який уболівав за недостатнє художньо-сценічне відображення доби козаччини. Він звернув увагу Г. Лужницького на драматичні епізоди повстання Богдана Хмельницького проти поляків, процес ополячення шляхти. Перший варіант п'єси «Ой Морозе, Морозенку» було надруковано у видавництві «Аматорський театр», проте його конфіскували. На вимогу польської цензури другий наклад надруковано з певними змінами.

Л. Рудницький стверджує, що ідеологічним джерелом драматургії Г. Лужницького була філософська думка В'ячеслава Липинського [12, с. 5]. Театральності і сценічності драматичних текстів письменник досягнув завдяки тісній співпраці з Олександром Загаровим. А «літературним» джерелом драматичної творчості Г. Лужницького дослідники вважають «західноєвропейську драматургію від Метерлінка до Ібсена» [12, с. 5]. Письменник добре знав польську, чеську, німецьку, англійську мови, тому читав художні тексти в оригіналі. Він активно співпрацював із театром «Заграва», зокрема виконував у ньому обов'язки літературного критика. Г. Лужницький зазначав: «Театр – це, мабуть, найголовніший засіб “пропаганди” – це відразу зрозуміли большевики й їхні теоретики <...> Словом, світогляд сотень тисяч глядачів формується під непереможним впливом ідеї автора, під мистецьким виконанням акторів» [цит. за: 12, с. 39]. Митець намагався осучаснити українську драматургію, проте наголошував на потребі зберегти «традиційний українсько-християнський етос і здоровий український патріотизм» [12, с. 4]. Він усвідомлював, що репертуар українських театральних труп потребує оновлення. З цього приводу З. Тарнавський писав: «Коли б у нас було більше авторів таких, як Меріям-Лужницький, що опрацьовує релігійні й історичні моменти, наші театри сповнили б своє завдання у національному, мистецькому й культурному розумінні» [цит. за: 12, с. 15–16]. Письменник не боявся експериментувати, створив низку п'єс із містерійним сюжетом, зокрема драму «Голгота – Страсті, Смерть і Воскресіння Господа нашого Ісуса Христа» (1936), у якій Ісус Христос виступав однією з дійових осіб, що жодним чином не вписувалося в тогочасні канонічні рамки. Проте В. Блавацький, беручи до уваги поради духовенства, взявся за інсценізацію твору. Саме цей режисер здійснив постановку й інших драм, які мали успіх: «Лицарі ночі» (1937), «Ой зійшла зоря над Почаєвом» (1938).

Варто відзначити й те, що під псевдонімом *Б. Поляннич* письменник розвинув у нашій літературі жанр пригодницької повісті: «Товариші усміху» (1930), «Кімната з одним входом» (1931), «Годинник з надбитим склом» (1933), «Гальо, гальо, напад на банк» (1935). Окремі сюжети творів Г. Лужницький запозичував із підпільної діяльності, до якої був причетний. Усе це привернуло увагу цензури. У 1936 р. було знищено весь наклад повісті «Стріл уночі», а її рукопис

загубився⁷. Л. Рудницький вказує, що цей твір, за німецькими термінами, «шлюссельроман», тобто повість, у якій зображено реальні події [див.: 11, с. 9]. Не дивно, що письменник опинився у списку «призначених до страти» і був змушений переховуватися. Щоб урятувати Г. Лужницького від розправи, редактор газети «Новий час» надрукував некролог на смерть Б. Полянча, проте письменник продовжував писати. У 1937 р. у видавництві І. Тиктора видано дві його історичні повісті («Багрянний хрест», «Срібний череп») під псевдонімом *Семен Ордівський*.

У 1937 р. Г. Лужницький одружився з акторкою Ніною Конашинською, яка виступала під псевдонімом *Блавацька*. У цей час Г. Лужницький став викладачем української мови в єврейській гімназії. Коли влада прийняла рішення включити всі установи НТШ у мережу Академії наук, то Г. Лужницький став молодшим науковим співробітником Академії наук УРСР, провадив активну мистецьку, суспільно-громадську діяльність, зокрема став асистентом Кирила Студинського, який був ректором Львівського університету, Михайло Возняк увів його до літературознавчої секції як спеціаліста у справах театру, митець долучився до впорядкування багатотомного видання творів Івана Франка, опрацьовуючи 12-й том із драматичними текстами.

Коли більшовики відступали, К. Студинський устиг повідомити друзям про загрозу їхньому життю. Г. Лужницький переховувався в підвалі газової контори одного поляка. Після приходу німців відновив своє функціонування Оперний театр, у якому письменник деякий час працював, був керівником Літературно-мистецького клубу, головою Союзу українських письменників, а також викладав у драматичній школі.

Творчість письменника умовно поділяють на два періоди: довоєнний і післявоєнний. У 1944 р. Г. Лужницький із сім'єю, в якій уже було двоє дітей – Христина й Олександр, і батьком виїхав до Австрії. Він улаштувався на роботу в університеті ім. Карла Франца, де колись учився. З 1945 р. працював в університетській бібліотеці. Пізніше став асистентом професора Гайнриха Шмідта, який очолив Слов'янське відділення. Водночас займався габілітаційною роботою, що дало підстави

⁷ Конфіскований у Львові у 1934 р. рукопис знайшов у 1956 р. у Джерсі-Сіті в архіві «Свободи» її редактор Богдан Кравців. Його увагу привернув чималий жмут пожовклих паперів без титульної сторінки зі знайомим почерком. Переконавшись, що цей твір редакція не друкувала, Богдан Кравців зустрівся з Г. Лужницьким, якого знав під псевдонімом *Полянч*. Письменник стверджував, що рукопис був конфіскований, а у нього не збереглося жодного варіанта твору, тому вважав цю знахідку містичною.

звільнити його від габілітаційних іспитів, проте Г. Лужницький добровільно склав їх у 1946 р. Здобув звання доцента і викладав українську й польську літератури. На богословському факультеті як професор-гість Г. Лужницький читав історію Української церкви, порівняльну літургіку східних церков. Він підготував і опублікував чимало доповідей про переслідування Української греко-католицької церкви, про діяльність митрополита Андрея Шептицького. Наприкінці 1949 р. письменник із родиною виїхав до Філадельфії, а його батько останні роки свого життя мешкав у Більфедері.

За кордоном співпрацював з українськими організаціями, зокрема Союзом українців-католиків «Провидіння», був одним із редакторів щоденної газети «Америка». Коли втратив цю роботу, відкрив пральню. Дружина намагалася допомогти чоловікові утримувати сім'ю, шила церковний одяг для священників. Згодом Г. Лужницькому вдалося повернутися на посаду редактора, він також викладав українську літературу в Пенсильванському університеті, працював у Нью-Йоркській філії Українського технологічно-господарського університету, в Українському католицькому університеті ім. Папи Климента у Римі. В усі періоди свого життя був послідовним «логосівцем»: став одним із засновників Асоціації української католицької преси, осередку НТШ у Філадельфії, виконував роль секретаря Українського конгресового комітету Америки, а також голови відділення Союзу українців-католиків «Провидіння». За кордоном вийшли нові пригодницькі повісті письменника: «0–313»⁸ (1950), «Генерал “W”» (1951), історичні повісті «Вершники смерті» (1957), «Замок Янгола смерті» (1963), «Сім золотих чаш» (1969), епістолярна повість «12 листів о. Андрея Шептицького до матері» (1982).

Г. Лужницький є автором понад 500 художніх і публіцистичних творів, нарисів, наукових праць. Він написав історію Української церкви, підручник з етики для середніх шкіл. За редакцією Г. Лужницького було підготовлено до друку енциклопедичний довідник «Наш театр». Разом із професором Л. Рудницьким видав перший том словника синонімів української мови. Л. Рудницький пригадував: «Мій вуйко Григор Лужницький був тим моїм ментором, який не давав мені відійти від світу української культури. Він був, зрештою, той, хто сугестував тему моєї докторської дисертації в УВУ “Франкові переклади з німецької літератури”» [14, с. 10].

⁸ Повість «0–313» стала своєрідним внеском Г. Лужницького в розвиток жанру наукової фантастики. Голлівудський актор Джон Годяк (1914–1955) зацікавився цим твором і хотів на його основі зняти фільм. На жаль, передчасна смерть актора перекреслила ці плани.

Дослідники одноставно стверджують, що все своє життя Г. Лужницький «належав західній культурі, але рівночасно був глибоко вкорінений у свій рідний галицький, український світ», був «людиною відродження» [1, с. 114–115]. Морально-етичні засади християнства стали основою всієї праці митця. У 1984 р. він отримав від Папи Івана Павла II золоту медаль з написом: «За довголітню, вірну, прикладну та жертвенну працю для добра святої Церкви».

На 82-му році життя Г. Лужницький захворів на рак шлунка. Після операції прожив близько 5 років і весь цей час не покидав інтелектуальної праці. Разом зі Святославом Гординським, Ігорем Качуровським, Іваном Коровицьким, Василем Левом, Леонідом Рудницьким входив до редакційної колегії «Хрестоматії української релігійної літератури». У 1988 р. побачив світ том, присвячений поезії. З березня 1990 р. Г. Лужницький помер⁹.

Протягом останнього десятиліття творчість Г. Лужницького дедалі частіше потрапляє в поле зору українських дослідників, зокрема Стефанії Андрусів, Володимира Антофійчука, Миколи Ільницького, Мар'яни Комариці. Завдяки старанням Л. Рудницького, С. Хороба, Т. Салиги, О. Купчинського український читач ознайомився із драматичним і прозовим доробком письменника. Львівський національний університет ім. Івана Франка разом з УВУ видав літературознавчі й театрознавчі праці вченого. Однак значна частина його творчої спадщини й досі не відома широкому загалові. На українське перевидання чекає ще чимало книжок письменника.

Поза увагою сучасних літературознавців залишається й мала проза, яка друкувалась у львівських періодичних виданнях і ввійшла до збірки «Чорний сніг» (1928). Вона засвідчує безперервну творчу шукання письменника, показує модерні віяння в літературі. Процес розгортання сюжету в малій прозі Г. Лужницького тісно пов'язаний із асоціативним планом, а пуант покликаний підкреслити абсурдність і алогічність життя, зображуваної події. Іван Денисюк зауважив, що однією з найпомітніших ознак таких творів є «зондаж у особливості людської психіки» [3, с. 14].

Ярослав Грищов'ян вважає, що «чималу роль у виникненні такого роду творчості відіграють нові течії у розвитку психології, виникнення у підсвідомість з утаєними на її дні комплексами» [2, с. 176]. Г. Лужницький спробував заглибитись у внутрішній світ людини, відобразити переживання та конфлікти, які визрівають у душах дорослих і дітей. Іноді в новелах постає навіть не епізод, а мить, що

виражає парадоксальність буття. А фрагментарність і незавершеність – своєрідний поштовх до роздумів.

Для прикладу розглянемо новелу «Дитина». Уже з початку читач отримує вікову характеристику головного героя і натяк, що йтиметься про якийсь епізод із його життя. Знайомство з паном, який приходить до мами Мирончика, відбувається опосередковано: портретна характеристика подається «очима» хлопчика, а одяг підкреслює статус героя. Наступне повідомлення – перша вказівка на психологічний стан дитини: «А Мирончикові було сумно» [7, с. 9]. Це речення з незначними модифікаціями тричі подано окремими абзацами в тексті. Таким чином письменник акцентує на важливому фрагменті, що розкриває наступну стадію переживань дитини: «Він *дуже не любив* того пана. І хоч цей пан брав його на коліна й носив на плечах – він його *не любив*. Йому надто стирчали вусики, а очі горіли. І Мирончик *боявся* його»¹⁰ [7, с. 9]. На перший погляд, страх безпідставний і надуманий. Внутрішнє нагнітання підсилюється казковими асоціаціями: «...пан міг взяти мамочку від нього й понести далеко-далеко, там, де мешкав самітний цар, що їв молодих жінок» [7, с. 9]. Казкові образи підводять читача до нової якості, яка з'являється несподівано й здатна змінити рецепцію твору. Читач переосмислює певні деталі, прочитує їх інакше. Таким чином реалізовується ідея прямих і зворотних відношень в образній системі твору [див.: 3, с. 16]. Увага читача переноситься в інший часопросторовий вимір. Відбувається уявне перетворення дійсності, що створює емоційну напругу.

Присутність незнайомця на рівні підсвідомості викликає у хлопчика настороженість, він завжди напоготові, щоб боронити маму від пана. Згадка про самотнього царя, що порушував звичний устрій життя цілих міст та сіл, асоціативно пов'язується з появою чужого чоловіка і зміною поведінки Мирончикової матері. Так витворюються антонімічні пари: *моя мамочка – чужий пан, батько – пан, колись – тепер*. Психологічна рівновага дитини порушена через відсутність батька, який «поїхав далеко й казав, що привезе машину, яка буде сама світити й свистіти парою. Мирончик тішився цією машиною, але татка ще не було, а мамочка була за дверима, від котрих ішла світляна, ясна смуга» [7, с. 11]. Хлопчик опиняється у стресовій ситуації, яку не в змозі самостійно подолати. Мікрообраз дверей указує на процес відчуження. Почуття малюга асоціативно поєднується з темною гамою кольорів. У цей самий час мати перебуває по інший бік дверей, де панують світлі барви. Внутрішні

⁹ Архів письменника зберігається в його дітей.

¹⁰ Тут скрізь курсив наш. – Н. В.

переживання хлоп'яти передають слова «сумно», «страшно». За Зигмундом Фройдом, неврози мають чітко визначену психічну етіологію, причини їх емоційні, найчастіше – це дитячі переживання реальності або уявлень про неї [цит. за: 18, с. 115].

Читач простежує настроєвий поворот, зміну почуттів і переживань героя. Його ідеальний дитячий світ зруйновано: колись «Мирончикові було весело, так гарно, так мило. Він обгортався в ковдрочку, закривав оченята, і тоді всі його забавочки починали рухатися. Порозкидані солдатика вставали й ішли в похід <...> А Мирончик всміхався», тепер «якісь тіні приходили до ліжечка й брали його до себе, тягнули й лоскотали. І він будився зі страху, але в кімнаті було тихо й нікого не було» [7, с. 10–11]. Форма сну допомагає письменникові у стислому вигляді подати інформацію про те, як герой реагує на події. Підтвердженням цьому слугує й колористика твору. Хлопчик перебуває на чатах у темній кімнаті. Він прислухається до кожного звука, намагається контролювати ситуацію, але не розуміє, чому мама не цілує його на ніч, чому самого відправляє в ліжко, чому залишається з незнайомим паном. Малий не може заснути через нервові перенапруження: «...кучерява головка Мирончика хилилася то сюди – то туди, а потім приходила Ганка й брала його на руки та несла в ліжечко. Та Мирончикові не хотілося спати» [7, с. 10]. Хоча служниця Ганка дбає про дитину, проте її турбота сприймається не як вияв любові, а як обов'язок.

Поперемінні мазки темного і світлого створюють у новелі «вібруючу» картину навколишньої дійсності: щасливе минуле і невизначене майбутнє, дружна сім'я і відсутність батька, любляча мати і служниця Ганка. Перебування в оселі чужого чоловіка вказує на руйнування звичного укладу життя. Хлопчик відчуває загрозу, тому бере на себе функції захисника: «І якби тільки Мирончик почув, що мамочка кричить, він кинувся б туди боронити мамочку; він навіть мав приготовлений маленький стільчик, на котрому завжди будував хатинки з камінчиків, щоб цим стільчиком кинути в цього поганого пана» [7, с. 9–10]. Негативний образ спочатку існує тільки в дитячій уяві і, на перший погляд, не має жодних підстав, адже створений на основі казкових асоціацій: десь існує цар, що їсть жінок, а пан може бути його слугою. Проте потенційна загроза породжує неспокій. Мирончик підсвідомо відстоює внутрішній простір сім'ї: «Боявся за мамочку, бо мамочка завжди сідала близько цього пана й клала йому свої руки в його долоню. А його долоні були такі великі, що мамусині руки ховалися зовсім, і навіть блискучої обручки не було видно. І Мирончик боявся, йому було страшно й боязко – той пан міг взяти мамочку від нього й по-

нести далеко-далеко...» [7, с. 9]. Спочатку хлопчик протиставляє образи рідної матері і чужого пана. Однак настає переломний момент, коли дитина розуміє, що мама добровільно проводить свій час із цим чоловіком і не чинить йому жодного опору. В такий спосіб відбувається отождоження і відторгнення обох осіб.

Символом зради і зміни статусу Мирончикової матері виступає обручка. Письменник таким чином асоціативно створює образ спокусниці, блудниці: «...мамочка ішла спокійно, поволі й тільки боком дивилася, чи за нею іде пан, чи ні. А він ішов. Він ішов скоріше, а мамочка помаліше. І врешті він прискорив ходу й зловив мамочку за руку, з руки скотилася обручка й впала під ноги пана» [7, с. 11]. Отже, відбувається статево-рольова ідентифікація героїв. Із жертви і заручниці пана мати перетворюється на його співницю: «...мамочка вже не була його (Мирончикова. – Н. В.), вона мала зовсім інший голос, як колись, і говорила тепер так, як цей пан, що ходив по кімнаті, й котрого довга тінь падала на ліжечко...» [7, с. 12]. Тінь виступає символом непорозуміння у стосунках, засвідчує тривогу, смуток, підозри, асоціюється з темним, відгородженим від світлових променів простором. Це слово несе негативну конотацію і передбачає існування різних іпостасей, які можуть приховуватися. Відтак сюжетна напруга веде до драматичного загострення кульмінаційної вершини: «І навіть як мамочка пригорнула його лице до свого, то воно було зимне й пахло, як той пан» [7, с. 12]. Відбувається своєрідна ідентифікація образу матері на рівні тактильної чутливості дитини. Хлопчик не відчуває жодних зв'язків зі своєю мамою. А лексема «зимне» стосується передусім почуттів. Автор відтворює суб'єктивні враження та спостереження героїв, мінливість миттєвих відчуттів. Назва твору й прикінцеве речення творять певне символічне поєднання, що презентує внутрішню драму дитини, яка залишається «неословленою»: «...не міг промовити слова: мамочка вже не була його, вона пригорнула і пестила його так, як Ганка. І він відштовхнув мамочку руками, а сам занурив лице в подушку й плакав, плакав, аж ціле його маленьке тіло дрижало» [7, с. 12]. Психологи стверджують, що найбільш різкі прояви почуттів (плач, сміх, крик) пов'язані з порогом збудливості дитини. Нервова система Мирончика виснажена, проте дорослі сприймають усі його переживання як вередування: «Але дурниця! От, дитина!» [7, с. 12].

Для малої прози Г. Лужницького характерне акцентування на внутрішньочуттєвих імпульсах. Його твори сповнені символів, які поєднуються в асоціативні ряди і витворюють настроєві візії. Колористична стихія становить гармонійне ціле

з психологічною насиченістю певного моменту. Письменник вдається до ліризації малої прози, вводить образи, які розкривають «другу» суть. Переживання, думки героїв творять внутрішній сюжет. У малій прозі Г. Лужницького проявились імпресіоністичні віяння: письменник не розмірковує,

а схоплює, зосереджуючи увагу на внутрішньому конфлікті, віддаючи перевагу «настрoeвій» асоціативній композиції, широко використовуючи символіку кольорів, предметних деталей. Основний принцип письменника-новеліста – бачити, відчувати, виражати.

Література

1. Андрусів С. Модус національної ідентичності: львівський текст 30-х років ХХ ст. / С. Андрусів. – Львів: Львівський національний університет ім. І. Франка; Тернопіль: Джура, 2000. – 340 с.
2. Грицков'ян Я. Українські католицькі письменники міжвоєнного двадцятиліття: група «Логос» / Я. Грицков'ян // Записки НТШ: Праці філологічної секції. – Л., 1995. – Т. ССХХІХ. – С. 170–178.
3. Денисюк І. Розвиток української малої прози ХІХ – початку ХХ століття / І. Денисюк. – Л.: Академічний Експрес, 1999. – 280 с.
4. Життя і слово. Квартальник для релігії й культури. – Ватерфорд, 1948–1949.
5. Ільницький М. Драма без катарсису: сторінки літературного життя Львова першої половини ХХ століття / М. Ільницький. – Л.: Місіонер, 1999. – 212 с.
6. Лужницький Г. Непереможні слов'яни: нариси історії серболужицької літератури з 1945 р. / Г. Лужницький // Записки НТШ: Праці філологічної секції. – Нью-Йорк, 1982. – Т. СХСV. – С. 131–140.
7. Мерія м. Чорний сніг / Мерія м. – Прага; Львів: Логос, 1928. – 71 с.
8. Набитович І. Проблеми дослідження *sacrum*-у у художній прозі (від Модернізму до Постмодернізму) / І. Набитович. – Дрогобич; Люблін: Повіт, 2008. – 600 с.
9. Поступ. Студентський вісник. – Л., 1921–1929.
10. Рудницький Л. Григор (Русьо) Лужницький (27. VІІІ.1903 – 3.ІІІ.1990) / Л. Рудницький // Наш театр: книга діячів українського театрального мистецтва: 1915–1975. – Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто, 1975–1991. – Т. 1. – С. 113–120.
11. Рудницький Л. До генези твору «Стріл уночі» / Л. Рудницький // Полянч Б. Стріл уночі / Б. Полянч. – Філадельфія, 1974. – С. 3–10.
12. Рудницький Л. Драматургія Григора Лужницького / Л. Рудницький // Лужницький Г. Посол до Бога / Г. Лужницький. – Івано-Франківськ: Плай, 1996. – С. 3–40.
13. Рудницький Л. Поезія Григора Меріяма-Лужницького / Л. Рудницький // Записки НТШ: Праці філологічної секції. – Л., 1995. – Т. ССХХІХ. – С. 154–169.
14. Рудницький Л. Світовий код українського письменства: вибрані літературознавчі статті й дослідження / Л. Рудницький. – Івано-Франківськ: Вид-во Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника, 2010. – 334 с.
15. Салига Т. Григор Лужницький і літературна група «Логос» / Т. Салига // Дванадцять листів о. Андрея Шептицького до матері. – Л.: Світ, 1994. – С. 69–78.
16. Салига Т. Імператив: літературознавчі статті, критика, публіцистика / Т. Салига. – Л.: Світ, 1997. – 352 с.
17. Хороб С. Українська релігійна драма кінця ХІХ – початку ХХ століття: проблематика, жанрово-стильова своєрідність / С. Хороб. – Івано-Франківськ: Плай, 2001. – 143 с.
18. Самосознание европейской культуры ХХ века: мыслители и писатели Запада о месте культуры в современном обществе. – Москва: Политиздат, 1991. – 366 с.

Григор ЛУЖНИЦЬКИЙ

ДИТИНА*

Мирончикові було сім літ. І того дня був у мамочки пан з коротенькими вусиками, блискучим цвікером¹ і лакованими черевиками.

А Мирончикові було сумно.

Він дуже не любив того пана. І хоч цей пан брав його на коліна й носив на плечах – він його не любив. Йому надто стирчали вусики, а очі горіли. І Мирончик боявся його. Боявся за мамочку, бо мамочка завжди сідала близько цього пана й клала

йому свої руки в його долоню. А його долоні були такі великі, що мамусині руки ховалися зовсім, і навіть блискучої обручки не було видно. І Мирончик боявся, йому було страшно й боязко – той пан міг взяти мамочку від нього й понести далеко-далеко, там, де мешкав самітний цар, що їв молодих жінок. Мирончикові завжди здавалося, що цей пан є слугою самотнього царя.

І йому було сумно.

Завжди, як приходив цей пан, татка не було дома, й мамочка казала гарно вітатися, а потім іти спати. Але Мирончик не йшов. У своєму зеленому вбраннячку сідав тихо біля дверей і ждав. Його головка хилилася до дверей, за котрими сиділа

* Текст подано за виданням 1928 р. (Внесено тільки незначні орфографічні та синтаксичні правки.)

¹ Рід окулярів, які закріплюються за допомогою пружинки на перенісці; пенсне.